

analize jezičnog materijala, sa svrhom da se opiše mehanizam proizvodnje riječi. Zbog toga se nije dovoljno zadovoljiti samo analizom jezične građe, već treba na osnovi analizirane građe ustanoviti pravilnosti koje dopuštaju da se odredi koje se nove, još nezabilježene tvorbe mogu izvesti »u duhu jezika«, dakle po imanentnim pravilima. Tek kad se ta jeziku imanentna pravila za tvorbu novih riječi točno opišu, može se govoriti o produktivnosti ili neproduktivnosti stanovitog tvorbenog elementa. Jer nije lingvistički legitiman postupak govoriti o produktivnosti samo na osnovu činjenice što se u građi našao stanoviti broj istovrsnih tvorbi. Legitimnim se mogu smatrati samo ona lingvistička rješenja koja imaju predikativnu vrijednost. A to je pokušao postignuti u grubim crtama i ovaj članak.

O NEKIM PROBLEMIMA JEZIČNE I OPĆE KULTURE

Ksenija Cek i Edit Martinčić

I

Usprkos opravdanim glasovima jezičnih stručnjaka i kulturnih radnika o potrebi da se njeguje i jača kultura usmenog i pismenog izražavanja, pod utjecajem dinamičnog kretanja tehničkih disciplina u suvremenom društvu, u prvi plan obrazovanja općenito izbijaju znanja iz matematike i prirodnih nauka, tehnike i ekonomije, ali na način kojim takva orijentacija dovodi do zastavljanja bitnih općeobrazovnih sadržaja: tehnicistički odgoj istiskuje humanistički. Otuda proistječe osiromašenje ličnosti većine učenika, naročito u industrijskim i tehničkim školama. Tako je suvremeni sustav obrazovanja, izrađen za potrebe privrede i modernog industrijskog društva, zanemario opću kulturu i njenu osnovnu komponentu – jezičnu kulturu.

Promatranje pismenosti studenata Visoke industrijsko-pedagoške škole u Rijeci na početku studija specifično je i posebno zanimljivo upravo zbog raznolikosti i nehomogenosti njihova nacionalnog, socijalnog i obrazovnog sastava. Moglo bi se čak smionost ustvrditi da je situacija u ovoj školi umanjena slika općeg stanja pismenosti maturanata jugoslavenskih škola drugog stupnja. Naime, VIPŠ je škola jedinstvenog tipa na području SFRJ, odgaja nastavnički kadar za srednje stručne, tehničke škole i gimnazije, pa su za studij zainteresirani pored gimnazijalaca mnogi mladi radnici sa završenim školama raznih tipova i iz raznih krajeva naše zemlje. Otuda je njihova polazna osnova za studij neujednačena.

Srednje stručne i industrijske škole obrazovne sadržaje ostvaruju različito, a postavljene zadatke veoma neujednačeno. Jedan od bitnih razloga za takvo stanje leži u tome što su nastavni programi i planovi kod nas uglavnom okvirnog i orijentacijskog tipa, pa prema tome i neodređeni i uopćeni. Tako kon-

cipirani programi omogućuju najširu inicijativu i individualno stvaralaštvo nastavnika, ali su u praksi upravo odatle proizašle velike i neopravdane razlike u znanju svršenih učenika raznih škola.

Razlika u količini znanja očita je naročito na početku studija. Slabija predprema iz područja općeobrazovnih predmeta polaznika iz radničkih i seljačkih sredina proizlazi iz nejednakosti u predškolskom i osnovnom obrazovanju, jer se njihove intelektualne sposobnosti nisu mogle razviti u dobi odlučnoj za formiranje mlade ličnosti (3–14 godina). Pored slabije materijalne osnove članovi su njihovih obitelji i slabijeg obrazovanja, pa takva sredina ne djeluje dovoljno stimulativno na razvijanje obrazovno-kulturnih interesa djece. Osim toga, neke škole u selima i manjim mjestima slabo su materijalno i kadrovski opremljene, te prema tome ne mogu dati solidnu osnovu za nastavak obrazovanja na višem stupnju.

Iako se, a to možemo sa sigurnošću utvrditi, na visoke škole i fakultete probije uglavnom najsposobniji dio radničke i seljačke omladine, na početku studija oni ipak ne postižu iste rezultate kao djeca koja dolaze iz socijalno-ekonomski i kulturno jačih sredina. Uspjeh gotovo u pravilu zavisi od socijalnog statusa i materijalne snage roditelja. Odabiranje se ne vrši po prirodnoj nadarenosti, nego po mogućnostima razvitka i učenja u prethodnom stupnju.

II

Stanje pismenosti i opće kulture studenata nije do sada provjeravano objektivnim mjerilima. O ovom problemu postojali su samo subjektivni stavovi, a sigurnih pokazatelja nije bilo. Jezičnim stručnjacima je jasno da sve više zaostajemo na tom području za drugim, razvijenijim zemljama. Zanimljivo je pratiti mišljenje nastavnika raznih struka i naučnih disciplina. Ona se kreću od tvrdnje da je pismenost upravo očajna do onih po kojima uopće nema problema, a stanovita upozorenja na lošu pismenost čine im se samo uskogrudnim cjepidlačenjem. Da bi se pretpostavke potvrdile ili odbacile, bilo je potrebno da se provede objektivno vrednovanje.

Ispitivanje nizom zadataka objektivnog tipa pokazalo je u kojoj mjeri naši studenti vladaju pravopisnom i gramatičko-stiliskom pismenošću, koliko je bogatstvo njihova rječnika i opće naobrazbe. Tim načinom ocjenjivanja registrirao se stupanj jezične i opće kulture ispitanika pri upisu u školu. U eksperiment su uključena 134 kandidata koji su završili različite škole:

gimnaziju	23
tehničke škole	9
industrijske škole	92
škole za visokokvalificirane radnike	6
školske centre	4
	134

Po uspjehu iz hrvatskosrpskog jezika:

	odlični	vrlo dobri	dobri	dovoljni	bez podataka
gimnazije	—	4	9	8	2
tehničke škole	—	4	3	1	1
industrijske škole	9	33	41	8	1
škole za VKV	3	2	—	1	—
školski centri	—	1	2	—	1
ukupno 134	12	44	55	18	5

Primjena testa je omogućila da se utvrdi znanje kandidata, a izračunavanjem najvažnijih pogrešaka upozoreno je na masovnost problemna pismenosti i njegovu ozbiljnost. U provjeravanju znanja kandidata obuhvaćenih ispitivanjem iz hrvatskosrpskog jezika i opće kulture na kvalifikacijskom ispitu došlo se do nekih zabrinjavajućih podataka. Spomenut ćemo najčešće greške koje pokazuju zatečeno stanje.

U prepoznavanju vrsta riječi ima mnogo nesnalaženja. Većina može prepoznati samo imenicu i glagol; od 134 kandidata 73 nije bilo u stanju da odredi prijedlog, a 19 zamjenicu.

U pogledu tvorbe glagolskih oblika situacija je još gora. Najviše grešaka se javlja kod kondicionala i imperativa (117), a šezdesetorici nisu jasni pojmovi perfekta, imperfekta i futura.

Što se tiče određivanja padeža, znanje se kreće u ovim granicama: lokativ i dativ zamjenjuje 31 kandidat, genitiv ne prepoznaje 32, akuzativ 31. Javljaju se i slučajevi da umjesto padeža ispitanik upisuje »perfekt«, »prošlo«, »sadašnje«, »prezent«, imperfekt = sadašnje vrijeme«, a jedan čak i doslovno: »imperfek (buduće vreme)«! Nisu rijetki slučajevi da termin za padež iskrivljuju (instrumental, genitiv i sl.). 106 kandidata nije bilo u stanju napisati genitiv jednine imenica kod kojih dolazi do asimilacije po zvučnosti (tipa: obrazac-obrašca). Genitiv množine pridjeva (težište pitanja je na nastavku) nije znalo 76 kandidata (jedan je čak napisao »bogatok«!).

Superlativ pridjeva koji počinju suglasnikom »j« nije uspjelo točno napisati 76 ispitanika. Pri tvorbi posvojnih pridjeva s nastavkom -ski od imenica na -ija, -ij (primjer: partija) pogriješilo je 56 kandidata. Ovdje se javlja tipična greška izostavljanja slova »j« (partiski).

Rečenice po sastavu ne prepoznaje 33 kandidata, a u analizi proširene rečenice griješi 89. Najčešće ne razlikuju rečenične dodatke (objekt 35, atribut 33, a priložnu oznaku 21 kandidat).

Neupravni govor u upravni nije uspjelo pretvoriti 107 kandidata, a mnogi su pri tom griješili i u interpunkciji.

U kratkom tekstu sa osam izostavljenih zarezâ ispitanici su napravili 103 greške; u raznim slučajevima primjene velikog slova javile su se također 103 greške.

U razlikovanju jezika naših naroda i narječja hrvatskosrpskog jezika vlada velika pometnja. Tako neki u jezike svrstavaju kajkavsko, čakavsko i štokavsko narječje ili čak ekavski i ijekavski izgovor. S druge strane događa se da se u narječja ubrajaju jezici. Nazivi im također nisu jasni, pa se javljaju ovakvi izrazi: kavkaski, čajkavski (vrlo čest slučaj), čakavski (ukupno 103 pogreške).

Jedna od nerijetkih pojava je i miješanje latinice s ćirilicom pri ispunjavanju zadataka objektivnog tipa.

Na temelju treće skupine zadataka u testu (opća kultura i interesi) i iz razgovora vođenih nakon pismenog dijela kvalifikacijskog ispita (što je sastavni dio ispita) moglo se vidjeti da završeni učenici srednjih stručnih škola pokazuju malo interesa za književnost i umjetnost uopće, i da se u tim područjima loše ili nikako ne snalaze.

Tako im je poznavanje domaće i svjetske književnosti veoma oskudno. Evo neokliko najkarakterističnijih primjera.

U zadatku »Navedite pisce uz njihova djela« javljaju se između sličnih i ovakve kombinacije:

– »Starac i more« napisao je Nazor, Nušić, Šenoa, Kozarac, Dostojevski, a Hemigvej i Emigvej (22 netočna odgovora); »Mati« je proizašla iz pera Tolstoja, Krleže i Andrića; »Gospoda Glembajevi« su djelo Nušića, Glišića, Matavulja, Lazarevića i Gorkog, a Krleža se javlja kao autor knjiga »Prolom« i »Ožalošćena porodica«;

– naročito je mnogo autora navedeno uz ep »Medvjed Brundo«; to su: Prešern, Ćopić, Kočić, Kumičić, Matavulj, Šenoa, J. J. Zmaj, a ima i ovakvih apsurdâ – »Medvjeda Brunda« i »Travničku kroniku« napisao je Dundo Maroje! (ukupno 28 netočnih odgovora);

– najmanji broj odgovora našlo se uz djelo »Deobe« Dobrice Ćosića.

Za Odiseju nije znalo 19 kandidata.

Nije im jasna razlika između narodne i umjetničke poezije, pa tako u narodne epske i lirske pjesme ubrajaju »Smrt Smail-age Ćengića« (6), »Gorski vijenac« (5), »Titov naprijed« (3), »Jama«, »Sonetni vijenac«, »Putnik«, »Đulići«, »Đački rastanak« itd.

Među pisce drama i komedija uvrstili su Petra Preradovića (Rodu o jeziku); S. Matavulja (Medvjed Brundo); M. Krležu s djelom (doslovno) »Ero sonoga svjeta«, Vatroslava »Lisinjskog«, Mažuranića, M. Lalića, Njegoša, Dositeja Obradovića, a i Andrića s djelom »Na Drini Ćuprija« (u nekoliko slučajeva), Tijardovića, Dorčića, Dunda Maroja! Među pisce novela i romana jugoslavenških književnosti ubrajaju Gundulića, M. Držića, »Tima« Ujevića, a Preradovića nalazimo u više navrata.

Poznavanje svjetskih književnika je površno. Na zahtjev da se ispišu po dva književnika iz raznih zemalja, pored djelomično točnih, dobiveni su i ovakvi odgovori:

- iz Engleske: Šiler, Molijer, Karl Maj, Balzak, London (sa mnogo glasova), Emil »Izola«, »Baron«, »Bodljer«, »Ernes Hemegevej«, pa čak i Oliver Tvist;
- iz Francuske: Puškin, Petrarka, Remark, Moravija, te »Zoro« i Žan Pol »Stratr«;
- iz Njemačke: Dante, »Rubenštej«;
- iz SAD: Sagan Fransoaz, Čarls D.;
- iz SSSR: »Ostrojski«, »Ivo Igor«, »Šoholav«, »Tolostoj«, »Tolstojevski«.

Ime nobelovca Johna Steinbecka javlja se u svakakvim varijacijama (20 slučajeva): Stenebek, Stambek i Steinbeg.

Slična nepoznanica za ispitanike bili su i veliki umjetnici Meštrović, Mokranjac, Mozart, Bukovac i učenjaci Albert Einstein, Ruđer Bošković i Fleming.

Tako je Meštrović: šahista, slikar, pisac, pjesnik; za Mokranjca nije znalo čak 40 ispitanika; pisali su da je književnik, pjesnik, slikar, vajar, dirigent, pa čak i borac. 13 kandidata nije odgovorilo tko je Mozart. Za Bukovca su odgovori ovakvi: režiser, doktor, gramatičar, glumac, a i revolucionar, borac i heroj.

Einstein je: slikar, političar, režiser, pisac, violinist. Fleming je također pisac, književnik, umjetnik, muzičar i matematičar, a naš Ruđer Bošković je kipar, književnik, kemičar, heroj NOB, pa i nogometaš!

Na pitanje »Navedite nekoliko prezimena slikara i kipara« mnogi nisu dali uopće odgovora, a među onima koji su odgovorili ima ovakvih primjera: Slavko Mihalić, Vjekoslav Majer, »A. G. Krklec«, »Antun Gustančić« i »V. Raduš«.

Začuđuje mnogo netočnih odgovora iz poznavanja društvenog uređenja i naše nedavne povijesti. Godinu osnivanja Avnoja pogrešno je upisalo 12, a godinu osnivanja KPJ 16 kandidata. Godinu ujedinjenja jugoslavenskih naroda (1918) nije znao 81 kandidat. Petorici je nepoznata godina Hitlerova napada na Jugoslaviju, a četvorici završetak prvog svjetskog rata. Za godinu oktobarske revolucije ne zna 18, a red smjenjivanja društvenih poredaka petorica.

Uvrstiti glavne gradove poznatih evropskih država (Danska, Norveška, Finska, Švicarska, Portugal) nije uspjelo 23 kandidata.

Pokazalo se da veoma malo studenata poznaje češće upotrebljavane strane riječi (npr. arena, lider, servilan itd.).

Osim toga iz pročitanoz odlomka od 22 tipkana reda jednostavnog teksta 54-orici ispitanika nije pošlo za rukom da ispišu kratak sažetak u kojem bi bila sadržana glavna misao.

Najviše nakaradnih odgovora dali su svršeni učenici industrijskih škola. I među gimnazijalcima može se naći grešaka iste težine. Npr. malo tko od njih zna za Mokranjca; neki za Byrona i Molièra pišu da su Nijemci. Za autora

»Medvjeda Brunda« proglasili su Čopića, »Starac i more« napisao je Cervantes, »Kroz mećavu« Cankar. Pisac »Proloma« je mnogima nepoznat; kod jednog kandidata to je Šenoa!

Naravno, bilo je kandidata koji na niz pitanja nisu uopće odgovorili. Razlog možemo tražiti u slabom zanimanju dijela omladine za umjetnička područja. Dobivena nepravilna i nepotpuna rješenja ukazuju na zapuštenost općeg obrazovanja na drugom stupnju školovanja većine radničke omladine. Školski programi koji forsiraju stručne predmete na štetu općeobrazovnih dovode do propusta u razvijanju učeničkih interesa za umjetnost i do zakržljalosti njihova estetskog ukusa. Učenici čitaju malo, i to pretežno po koju knjigu iz obavezne lektire, a ni svoju stručnu štampu ni časopise ne prate. Sudeći po njihovim odgovorima, zanima ih pretežno zabavna ili narodna glazba. Umjetničke filmove i kazališne predstave slabo ili nikako ne posjećuju, a uzrok je možda u tome što jedan dio omladine dolazi iz manjih mjesta gdje nema kazališta ni kvalitetnih filmskih predstava. Najmanje uvida imaju u likovne umjetnosti.

III

Razmatrajući problem pismenosti kandidata pri upisu u Visoku industrijsko-pedagošku školu stalno smo se susretali sa slabim znanjem naših ispitanika, što nas je uputilo na traženje uzroka toj pojavi. Možemo pretpostaviti da je ona uvjetovana mnogim činiocima od kojih ćemo neke ovdje izdvojiti.

Bitne promjene u međusobnom odnosu obrazovnih predmeta donijela je reforma škole 1955/56. godine. Prirodne nauke, politehničko obrazovanje i fizički odgoj dobili su veću važnost na štetu nastave pismenosti, za koju se neopravdano počelo stvarati mišljenje da se ne nalazi u prvom planu obrazovnih zadataka škole. Pri takvoj koncepciji obaveznih škola poklanjalo se premalo pažnje i vremena pismenosti i jezičnim zakonitostima, a nastava se izvodila nesustavno. U težnji da se ne zapadne u gramatiziranje otišlo se u drugu krajnost, pa su satovi sustavne nastave gramatike postali veoma nepopularni i gotovo su izbačeni iz osnovnih škola.

Načelo: »Piši kao što govoriš, a čitaj kako je napisano!« stvorilo je dojam da svi koji znaju govoriti naš jezik, automatski znaju i pravilno pisati. Taj fonetski karakter našeg pravopisa stvara krivu predodžbu da se pravopisne navike razvijaju same od sebe zbog čega je prilično rašireno mišljenje da na nastavu pravopisa nije potrebno gubiti mnogo vremena i energije. Međutim, budući da je naš pravopis samo umjereno fonetski, jezična nastava zahtijeva sustavnost i stalnu vježbu u savladavanju pravila književnoga jezika. Može se zaključiti da učenici u osnovnim školama ne ovladavaju potrebnim osnovama iz hrvatskog jezika, a kasnije se prelazi preko te činjenice, kako u srednjim stručnim školama tako i u gimnazijama. Pogrešno usmjerena nastava ostavila je trajnih posljedica za dalje školovanje.

Za jezičnu kulturu nije bilo razrađenih nastavnih sadržaja za drugi stupanj obrazovanja. Nastavnicima je ostavljeno na volju koliko će oni za to područje svoga složenoga programa, koji obuhvaća sve grane umjetnosti, ali je pretežno zasićen književnim sadržajima, odvojiti nastavnih sati i kako će ih ostvariti.

Najčešće se nastava jezika u srednjim školama svodila na pisanje školskih zadaća, na njihovo ispravljanje s minimalnim ponavljanjem pravopisnog i gramatičkog gradiva. Dalje se na toj zapuštenoj osnovi nije gotovo ništa ili vrlo malo gradilo. Ono što se radilo na povezivanju jezika s književnim tekstovima ograničavalo se, prema prirodi zadatka, na pjesnički stil književnog jezika, odnosno na jezik književnog djela. O ostalim stilovima bilo je vrlo malo riječi; u najboljem slučaju sve se svodilo na eventualno pisanje molbi, žalbi i predstavki. Nastava iz ovog područja ostvarivana je više-manje djelomično i neplanski prema shvaćanju, sposobnostima i sklonosti svakog nastavnika pojedinačno, te je ostavljala manjkava znanja i vještine (pisanja) u najosjetljivijem području općeg obrazovanja – materinskom jeziku.

Očito je da se prava estetska komponenta široko zamišljenog programa za predmet književnost s osnovama jezične i estetske kulture može nadograditi samo na najkorektniju gramatičku i pravopisnu pismenost.

Nastavnici tehničkih i industrijskih škola nisu u potpunosti stručno osposobljeni za predmet književnost s osnovama jezične i estetske kulture, koji propisuje program za te škole. Naime, većina nastavnika studirala je književnost, a školski program im nameće i ostala područja umjetnosti: slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu, glazbu, film, kazalište. Naši fakulteti ne daju jedinstvenu spremu za takav profil nastavnog kadra. I njihova metoda sprema prilično je manjkava, pa se u ostvarivanju nastavnih sadržaja nedovoljno primjenjuju adekvatni metodski postupci. Nepovoljna je i nestimulativna za rad i loša materijalna opremljenost škola; nedostaju nastavna pomagala, naročito audio-vizualna sredstva bez kojih je moderno koncipirana nastava gotovo nemoguća. Na žalost, često se dešavalo da su se sati predviđeni za obradu umjetničkih tekstova svodili na puko nabranje podataka, da su bili opterećeni golim historicizmom. Tako se učenikovo zanimanje za umjetničko stvaralaštvo gušilo. Osim toga, planom je bio predviđen premali broj nastavnih sati.

Mišljenje o problemima koji odatle proistječu iznosili su argumentirano i sami nastavnici toga predmeta na savjetovanjima i seminarima opće kulture održanim u Rijeci i Zagrebu. U prvi plan izbija zahtjev za modernizacijom škole, njenom boljom opremljenošću, kao i izradom boljih i potpunijih udžbenika, čvršće vezanih za nastavni program. Uz te udžbenike velika pomoć nastavnicima u radu bili bi priručnici dopunjeni metodičkim uputama za obradu gradiva. Kad bi se ti uvjeti ispunili, pomoglo bi se i učenicima da lakše ovladaju novim nastavnim sadržajima i područjima, jer ni oni nisu spremni da prihvate takav program – mnoge od njih nije za to osposobila obavezna škola.

Čest je, naime, slučaj da je u višim razredima osnovnih škola, pogotovo seoskih, nastava hrvatskoga jezika povjerena kadrovima bez dovoljno stručnog, pedagoškog i metodičkog znanja i iskustva.

Sve te okolnosti odrazile su se nepovoljno na pismenost i opću kulturu učenika, naročito onih iz srednjih stručnih škola. Jasno je da se kulturi jezika, skladu i stilu pismenog izražavanja ne pridaje dovoljna pažnja, premda bi škola u podizanju razine pismenosti morala imati najvažniju ulogu. Zato zaostaje jezična kultura, a interesi za estetske vrijednosti ili uopće nisu potaknuti, ili nerazvijani s vremenom zahire, pa se ti mladi ljudi prepuštaju drugim raznodama, navikama i običajima. Njihovo zanimanje svodi se uglavnom na sport, šund-literaturu i bezvrijedne akcijske filmove.

Polazeći od uvjerenja da gimnazija daje najšire opće obrazovanje, smatralo se da će se ta prednost njenih učenika znatno odraziti na višem stupnju obrazovanja. Međutim, na temelju provedenih analiza može se utvrditi da svršeni gimnazijalci nisu pokazali značajno veći uspjeh, pa su tek nešto bolji od učenika ostalih škola i to pretežno na početku studija.*

U međusobnoj usporedbi postignutih rezultata pokazalo se da su najlošije znanje imali oni kandidati koji dolaze iz privrede, visokokvalificirani radnici i oni iz raznih školskih centara. Što su gimnazijalci ipak pokazali pozitivniji rezultat, može se pripisati utjecaju kulturnije sredine u gradovima i većim mjestima gdje se nalaze gimnazije, a zatim i usmjerenju gimnazijske nastave prema općem obrazovanju, kao i tome što su oni vještiji i snalazljiviji, tokom školovanja naviknuti na rješavanje testova. Viši stupanj obrazovanja roditelja i njihov bolji socijalno-ekonomski položaj ima nesumnjivo osjetno pozitivan utjecaj.

IV

Budući da je nehaj prema razvoju pismenosti izražavanja i kulturi jezika poprimio uznemiravajuće razmjere kako u školama tako i na svim drugim područjima društvene djelatnosti, nameće se potreba aktivizacije rada na njegovanju jezika. U tom pravcu javljaju se sve češći glasovi naših lingvisti u stručnoj i dnevnoj štampi, ali sami jezični stručnjaci to već kronično stanje ne mogu izmijeniti, a kamoli izliječiti. Jezična kultura treba da bude zajednička briga jer je jezik svojina cijelog društva. Ne bismo smjeli olako prelaziti preko pojave nemarnog odnosa prema jeziku na što svakodnevno nailazimo ne isključujući ni sredstva javnih informacija. Zbog nebrige prema jeziku polako, ali

* Ispitivanje učenika pri prijelazu iz osnovne škole u gimnaziju proveo je Ivan Sović i objavio u članku: Neka zapažanja o učeničkoj pismenosti, Jezik, XV, str. 22-29.

sigurno zaostajemo na kulturnom planu, što dovodi do duhovnog i materijalnog siromaštva, primitivne i slabe produktivnosti rada, do stvarne neimaštine, do regresije na svakom koraku.

Kultura usmenog i pismenog izražavanja dio je opće kulture svakog čovjeka – a time i osnova šireg obrazovanja bez kojeg je nezamisliv opći, kulturni i tehnički napredak zemlje. O kulturnoj razini naroda zavisi i životni standard radnih ljudi. Samo kompletan čovjek s izgrađenom ličnošću može djelovati stvaralački kao proizvođač i upravljač u razvijenom samoupravljačkom društvu.

O S V R T I

AUTO-CESTA ILI AUTOPUT

Koju godinu nakon svršetka rata počelo se govoriti i pisati o gradnji asfaltne ceste od Zagreba do Beograda. Koliko se danas sjećam, buduća je prometnica najprije bila imenovana riječju *autostrada*; ovaj se naziv bijaše udomaćio, ali odjednom bi prekrštena u autoput (Autoput bratstva i jedinstva). I ova-ko se odonda neslužbeno naziva. Čini se da nije bilo javnih prigovora na novi naziv, a kako je krojen i prekrajan na vrhu, zaključiti je da se o njemu ipak raspravljalo. Naravno, ne javno. Iako svojim većim dijelom prolazi kroz SR Hrvatsku, krestitelji nove auto-ceste nisu se pitali: hoće li nazivom autoput povrijediti jezični osjećaj naroda koji je dao svoje oranice i livade da se preko njih prostre važna cesta, jer ovaj narod dobro razlikuje put i cestu. No, naziv je nametnut usprkos svemu, ali u toku duge službene upotrebe ipak nije postao istoznačnicom za asfaltne ceste. Njemu se u Hrvata opire snažno riječ *cesta* (pa prema ovome i *auto-cesta*, *automobilska cesta*, *asfaltna cesta*), koju nisu istisnuli strani nazivi kao drum, džada i sl. Međutim, upravo u sadašnjosti, u ovim našim danima stvara se opasnost da u skorijoj budućnosti bude posve uklonjena riječ *cesta* i zamijenjena riječju put. I to veoma jednostavnim postupkom – birokratskim, davno započetim. U zadnje vrijeme u Hrvatskoj je stvoren konzorcij »Auto-put Trst-Rijeka-Zagreb« i »Poduzeće Autoput Zagreb-Split«. I nastavi li se gradnja novih auto-cesta – što je sasvim sigurno očekivati – vjerojatno će i

one biti »autoputevi«, ako se ne ispravi ova krupna greška.

Kako je s dosadašnjom njihovom upotrebom? U Hrvata su obje riječi od svog postanka i svaka je vršila određenu službu. To se dobro vidi iz Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, svakako najmjerodavnijeg rječnika za ovakva i druga pitanja. Evo dijela bilješke o cesti:

CESTA, f. via, put. od XIV vijeka, između rječnika u Bjelostijenčevu (put), u Voltičijinu (landstrasse), u Vukovu (put, drum, s dodatkom da se govori po zapadnijem krajevima) i u Daničićevu (via, 3, 456). – [...] *Postaša još ne sa svijem jasna: neki misle da je od korijena istoga od kojega cijediti (koje vidi), koji znači i čistiti, tako da bi bila kao prokrčen put. isporučiti ocjestiti i čist. – Poslije XIV vijeka dolazi opet XVI vijeka, a poslije istom u naše vrijeme.*

Potvrđeno je dakle kako je riječ u upotrebi već šest stoljeća, služili su se njome jednako i Hrvati i Crnogorci i Srbi (nalazi se u starim srpskim spomenicima, v. Monumenta serbica), ali se na istoku izgubila, potisnula ju je grčka primljenica drómos = drum, ovu donekle kasnije arapska džada. Kada je u Srba izgubljena cesta, odnosno zamijenjena tuđim nazivima, u njih je ostala imenica put, što će reći da su tada dobro razlikovali njihova značenja. Prva je knjiga navedenog Rječnika JAZU izišla 1880. godine pa je ona ishod stanja slavističke znanosti druge polovice 19. stoljeća. Otada je štošta prošireno i produbljeno. Donijet ću stoga proširak iz naj-